

DESPRE APLICAREA FORȚEI FIZICE, MIJLOACELOR SPECIALE ȘI ARMEI DE FOC DE CĂTRE COLABORATORII INSTITUȚIILOR PENITENCIARE

Vladislav MANEA

Universitatea de Stat din Moldova

Scopul propus în acest articol rezidă în a: identifica baza normativă privind aplicarea forței fizice, mijloacelor speciale și armei de foc de către colaboratorii instituțiilor penitenciare; analiza legislația execuțional penală în domeniu, precum și în a examina unele cazuri din practica urmăririi penale și a celei judiciare în materia aplicării abuzive a forței fizice și a mijloacelor speciale de către colaboratorii sistemului penitenciar. Conținutul acestui articol are un caracter universal, dat fiind că cuprinde nu doar analiza unor acte legislative, a spețelor din practica urmăririi penale și a instanțelor judecătorești, dar și unele concluzii apte să fie implementate în doctrina execuțional-penală.

Cuvinte-cheie: sistem penitenciar, forță fizică, mijloace speciale, armă de foc, comportament abuziv, măsuri de constrângere, extremă necesitate, stare de pericol.

ABOUT USING OF PHYSICAL FORCE, SPECIAL MEANS AND FIRE-ARMS BY THE PERSONNEL OF PENITENTIARY INSTITUTIONS: ANALYSIS OF LEGISLATIVE ACTS AND CASE LAW

The basic purpose of this scientific article consists from the following elements: identification of the normative acts concerning using of the physical force, special means and fire-arms by the personnel of penitentiary institutions; analysis of the penitentiary legislation, as well as examination of several cases from the judicial practice and practice of criminal prosecution in the matter of abusive using of physical force and special means by the penitentiary personnel. The content of this article has an universal character being included not only analysis of some normative acts and several cases from judicial practice and practice of criminal prosecution, but also the useful conclusions, which are deemed to be promoted in the legal doctrine.

Keywords: penitentiary system, physical force, special means, fire-arm, abusive conduct, compulsory measures, extreme necessity, state of peril.

Actualmente, justiția penală se află într-o situație pe care tot mai mulți autori o apreciază ca pe o criză atât a sistemului, cât și a mijloacelor de apărare prin aplicarea măsurilor represive. La baza acesteia se află necesitatea de a satisface două cerințe, și anume: pe de o parte, nevoia crescândă de a asigura siguranța și ordinea socială în fața valului de creștere a criminalității și a modului violent și organizat în care aceasta se manifestă, iar, pe de altă parte, grija de a asigura respectul drepturilor fundamentale ale omului în activitatea de aplicare și executare a pedepselor penale.

Scopul sancțiuni penale nu este răzbunarea, intimidarea sau umilirea individului delincvent, ci prevenirea, recuperarea și reinscrierea individului, protecția și apărarea socială a instituțiilor, grupurilor și colectivităților. În acest sens, prevenirea criminalității se materializează prin intervenția statului în configurația proceselor sociale caracteristice societății, din perspectiva fenomenului criminal și a comunității carcerale, pentru atingeră nivelului societal de dezirabilitate.

În calitate de subiecți împuterniciți cu dreptul de a aplica, în exercițiul misiunii, forța fizică, mijloacele speciale și armele de foc se regăsesc angajații Ministerului Afacerilor Interne și ai instituțiilor subordonate, precum și angajații subdiviziunilor specializate ale Ministerului Justiției. Lipsa unui cadru legal unic ce ar reglementa acest domeniu pentru toți angajații organelor de ocrotire a normelor de drept a favorizat aplicarea necorespunzătoare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc și a generat lipsa unui control eficient asupra corectitudinii aplicării acestora [11, p.11-14].

În urma studiilor empirice realizate de către autorii Ig.Dolea și V.Zaharia, cele mai frecvente forme de abuz în raport cu deținuții sunt: abuzul verbal, înjosirea – 71% din cazuri; abuzul psihologic – 19% din cazuri; depășirea limitelor legale de aplicare a forței fizice și a mijloacelor speciale (utilizarea acestora prematur sau excesiv) – 6% din cazuri; mai rar – abuzul fizic, fără teme – 2% din cazuri și forme de violență aplicate prin intermediul altor deținuți – 2% din cazuri. În cadrul interviurilor individuale, s-a menționat că nu este exclusă și o altă formă de abuz – impunerea la realizarea unei sarcini, a unui lucru greu de efectuat [4, p.74-75].

Cele mai frecvente forme de abuz în raport cu deținuții sunt: abuzul verbal, înjosirea; mai rar – abuzul psihologic, depășirea limitelor legale de aplicare a forței fizice și a mijloacelor speciale; și mai rar – abuzul

fizic, fără temei și forme de violență aplicate prin intermediul altor deținuți. Astfel, au fost evidențiate următoarele forme de abuz din partea colaboratorilor sistemului penitenciar: abuz psihologic; forme de violență aplicate prin intermediul altor deținuți; impunerea la realizarea unei sarcini, lucru greu de efectuat; depășirea limitelor legale de aplicare a forței fizice și mijloacelor speciale (utilizarea acestora prematur sau excesiv); abuz fizic, fără temei; abuz verbal, înjosire a deținuților de către administrația locurilor de detenție prin intermediul altor deținuți [4, p.74-75].

Un caz reprezentativ al abuzurilor din partea colaboratorilor sistemului penitenciar îl sesizăm din practica Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova [1]:

De către organul de urmărire penală, M.I., B.D, G.M. și D.A. au fost puși sub învinuire pentru faptul că, în perioada noiembrie-decembrie a anului 2009, având calitatea de persoane cu funcție de răspundere, învestite cu anumite drepturi și obligațiuni, în vederea exercitării funcțiilor autorităților publice, au încălcat grav prevederile: art.3 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale; art.24 alin.(2) al Constituției Republicii Moldova; art.2 alin.(1) lit.,a” și art.20 pct.1), lit.,a” ale Legii cu privire la sistemul penitenciar; pct.6) al Statutului executării pedepsei de către condamnați aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr.923 din 20 decembrie 1994; pct.46 alin.1.4 al Regulamentului cu privire la satisfacerea serviciului de către efectivul de trupă și corpul de comandă din sistemul penitenciar al Ministerului Justiției, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.950 din 14.X.97; pct.1, 2, alin.2 al Statutului disciplinar al colaboratorilor sistemului penitenciar aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.308 din 19.03.98. Aceste prevederi îi obligau să-și desfășoare activitatea pe baza respectării stricte a legilor, să protejeze viața, sănătatea și libertățile cetățenilor, să ia măsuri pentru apărarea vieții, sănătății, onoarei și demnității cetățenilor, să nu supună pe nimeni la torturi, să poarte responsabilitate personală pentru realizarea întocmai a atribuțiilor de serviciu, să respecte cu strictețe legislația, ordinele șefilor, să fie cinstiți, să întărească ordinea de drept, combinând exigența înaltă cu atitudinea binevoitoare față de fiecare condamnat, să nu intre în careva relații nelegate de interesele de serviciu cu condamnații, să respecte normele eticii profesionale, să aibă o atitudine umană față de condamnați și deținuți, să nu le atingă demnitatea personală, să servească ca exemple în respectarea ordinii publice, normelor morale de comportare exemplară, să nu aplice fără temei mijloacele speciale. Însă, contrar acestor obligațiuni, inculpații au săvârșit exces de putere în următoarele împrejurări:

La 23 noiembrie 2009, în jurul orei 9.00, M.I., aflându-se în celula 81 din blocul 3 al Penitenciarului 17 Rezina, împreună cu B.D., G.M. și D.A., sub pretextul inventat de a menține ordinea interioară, au aplicat nejustificat forța fizică și mijloace speciale față de condamnatul P.A. Astfel, M.I. i-a aplicat condamnatului P.A. multiple lovituri cu picioarele în diferite părți ale corpului; G.M. i-a aplicat condamnatului P.A. o lovitură cu bastonul de cauciuc în regiunea capului, B.D., aderând la acțiunile infracționale ale colegilor săi, a aplicat și el condamnatului P.A. multiple lovituri cu bastonul de cauciuc, cu pumnii și picioarele în diferite părți ale corpului. Loviturile erau aplicate preponderent în regiunea spatelui și a capului. La rândul său, inculpatul D.A. i-a aplicat și el condamnatului P.A. lovituri cu bastonul din cauciuc și cu picioarele peste diferite părți ale corpului.

În continuare, la 8 decembrie 2009, aproximativ la ora 8.20, M.I., ajutat de G.M. și B.D., l-au ridicat din pat pe condamnatul P.A. și, deși acesta nu opunea rezistență, nu prezenta pericol, fără niciun motiv l-au escortat în izolatorul disciplinar, unde l-au pus cu pieptul pe o masă ținându-l imobilizat, iar G.M. i-a aplicat multiple lovituri cu bastonul de cauciuc în regiunea feselor. Conform raportului de expertiză medico-legală a părții vătămate, lui P.A. i-au fost cauzate leziuni corporale sub formă de echimoze și excoriații la umărul drept, lombar pe dreapta, bilateral pe fese, membrele superioare, inferioare care se califică ca leziuni corporale fără cauzare de prejudiciu sănătății.

La 30 noiembrie 2009, în jurul orei 16.45, M.I., în timp ce se afla la intrarea în atelierul de prelucrare a lemnului amplasat la etajul I al blocului 3 al Penitenciarului 17, l-a numit pe condamnatul L.I. cu cuvinte necenzurate, după care, sub pretext inventat, precum că L.I. l-ar fi atacat pe neprins de veste, i-a aplicat acestuia o lovitură cu genunchiul în regiunea organelor genitale, o lovitură cu pumnul drept în regiunea ochiului stâng și o lovitură cu pumnul în regiunea capului, de la care L.I. a căzut jos. Inculpatul B.D., aderând la acțiunile lui M.I., i-a aplicat condamnatului L.I. o lovitură cu piciorul în regiunea coastelor, după ce ambii i-au aplicat lui L.I. multiple lovituri cu picioarele și bastoanele de cauciuc. În urma acestora lui L.I. i-au fost cauzate leziuni corporale sub formă de echimoze periorbital și bilateral la nivelul spinei și feței laterale drepte a nasului, hemoragie în sclera ochiului stâng, care se califică ca leziuni fără a i se aduce prejudiciu sănătății [1].

În conformitate cu art.36 al Legii cu privire la sistemul penitenciar din 17.12.2006, cu art.216 al Statutului executării pedepselor de către inculpați, argumentul instanței de apel privind corectitudinea aplicării mijloacelor speciale de către inculpați de asemenea nu poate fi reținut, din motiv că actele enumerate mai sus prevăd aplicarea forței fizice și a mijloacelor speciale în privința deținuților când ei încalcă Statutul până la momentul în care aceștia încetează să opună rezistență sau până la calmarea lor. Însă, din declarațiile părților vătămate și ale martorilor apărării reiese că asupra acestora se aplicau mijloace speciale și în momentul când nu mai opuneau rezistență, inculpații neputând demonstra necesitatea stridentă de aplicare a forței fizice și a mijloacelor speciale. Totodată, intensitatea acțiunilor colaboratorilor penitenciarului cu care au intervenit asupra părților vătămate a rămas fără o amplă motivare adecvată de către instanța de apel, necesară în coroborare cu principiul proporționalității în această speță.

Este neîntemeiată afirmația precum că ei au acționat în limitele prevăzute de legislația în vigoare, deoarece legea prevede expres aplicarea forței fizice și a mijloacelor speciale în privința deținuților, când ei încalcă Statutul până la momentul când aceștia încetează să mai opună rezistență sau până la calmarea lor.

Atât în cadrul urmăririi penale, cât și în instanța de judecată părțile vătămate au indicat faptul că aplicarea mijloacelor speciale a fost întreprinsă în momentul în care ele nu opuneau rezistență, iar inculpații nu au putut să demonstreze necesitatea stridentă de aplicare a forței fizice și a mijloacelor speciale. Astfel, cele menționate stabilesc că intensitatea acțiunilor inculpaților M.I., B.D și G.M., cu care au intervenit asupra părților vătămate, a rămas fără amplă motivare.

În Republica Moldova următoarele acte normative reglementează condițiile și modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armei de foc:

- ✓ *Codul de executare al Republicii Moldova* din 24.12.2004 [9];
- ✓ *Legea Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar*, nr.1036-XIII din 17.12.1996 [8];
- ✓ *Legea Republicii Moldova privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc*, nr.218 din 19.10.2012 [10];
- ✓ *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea mijloacelor speciale și a regulilor de aplicare a acestora de către colaboratorii organelor de interne și militarii trupelor de carabinieri ale Ministerului Afacerilor Interne*, nr.1275 din 15.02.1993 [5];
- ✓ *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Statutului executării pedepsei de către condamnați*, nr.583 din 26.05.2006 [6];
- ✓ *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc și al munițiilor aferente, precum și a regulilor de aplicare a acestora*, nr.474 din 19.06.2014 [7].

În conformitate cu standardele internaționale în domeniul execuțional penal (pct.64 al Regulilor penitenciare europene), personalul din penitenciar nu va folosi forța împotriva deținuților decât în cazuri de legitimă apărare, tentativă de evadare, rezistență activă sau pasivă la un ordin și, în toate cazurile, ca ultim resort. Utilizarea forței trebuie să se efectueze la nivelul minim necesar și să fie impusă pentru o perioadă de timp cât mai scurtă posibil.

Recurgerea la forță trebuie să fie reglementată prin proceduri speciale, în care să se precizeze, inclusiv: diversele tipuri de recurgere la forță care pot fi folosite; situațiile în care se poate folosi fiecare tip de forță; membrii personalului împuterniciți să facă uz de diverse tipuri de forță; nivelul de autoritate ce trebuie solicitat înainte de folosirea forței; raporturile care trebuie completate de fiecare dată când se recurge la folosirea forței (pct.65 al Regulilor).

Personalul care intră în contact direct cu deținuții va fi instruit în tehnici care să ofere posibilitatea să-i constrângă pe deținuții agresivi, făcând uz minim de forță. Personalul altor servicii de menținere a ordinii nu trebuie să intervină asupra deținuților în interiorul penitenciarului, decât în circumstanțe excepționale. Se va semna un acord formal între autoritățile penitenciarului și orice serviciu de menținere a ordinii, dacă aceste acorduri nu sunt reglementate prin lege. Un astfel de acord va stipula: circumstanțele în care membrii unui serviciu de menținere a ordinii pot intra în penitenciar să rezolve un conflict; autoritatea de care dispune serviciul de menținere a ordinii în interiorul penitenciarului și relațiile cu directorul penitenciarului; diversele tipuri de recurgere la forță pe care membrii acestor servicii le pot aplica; circumstanțele în care fiecare tip de forță poate fi folosit; nivelul de autoritate solicitat înainte de folosirea forței; raportul care trebuie să fie completat după fiecare caz de recurgere la forță.

Astfel, în cazul opunerii de către condamnați a rezistenței, nesupunerii cerințelor legale și întemeiate ale personalului sistemului penitenciar, participării la tulburări de masă, luării de ostatici, atacării altor persoane sau săvârșirii unor alte acțiuni social-periculoase, în cazul evadării sau reținerii evadaților din penitenciar, precum și în scopul prevenirii pricinuirii de către condamnați celor din jur sau sieși a unor daune, pot fi aplicate forța fizică, mijloace speciale și arma de foc (alin.(1) art.223 CE RM).

Ofițerii trebuie să aibă acces liber la dispozitivele non-letale de control, în scopuri de autoapărare, care pot include bâte retractabile și spray-uri. Dacă este necesar ca colaboratorii să poarte aceste dispozitive cu ei, ele trebuie ascunse, astfel încât condamnații sau deținuții să nu le vadă. Decizia privind regimul de plasare, securitate și supraveghere depinde de următoarele criterii:

- ✓ *Protecție*: Condamnatul solicită protecție pentru a-și asigura securitatea și existența; condamnatul poate, de exemplu: să fie martor, informator cunoscut, homosexual, poate avea un dușman în cadrul instituției penitenciare, poate avea o constituție slabă (o victimă potențială), are barieră în a comunica sau are careva reglări de conturi pentru o crimă atroce/cruntă.
- ✓ *Dereglări psihice*: Condamnatul a fost examinat de către un medic psihiatru specialist și a fost stabilit diagnosticul, el având dificultăți în relațiile cu alte persoane din cauza unor deprinderi de comunicare și comportament limitat.
- ✓ *Pericol de evadare*: Condamnatul a încercat să evadeze sau are antecedente documentate de evadare(ări) sau încercări de evadare(ări).
- ✓ *Pericol serios de violență*: Condamnatul are o istorie documentată de conduită violentă, precum omor, viol, atentat, intimidare cu uz de arme și/sau incendiere.
- ✓ *Membre al unei grupări cunoscute*: Condamnatul este cunoscut drept membru al unei grupări rasiste, politice, teroriste sau secte care prin violență își atinge scopurile sale în cadrul instituției penitenciare și dă motive în ce privește sprijinul și punerea în practică a acestor practici în cadrul instituției penitenciare într-o așa măsură, încât aceasta devine o chestiune de management.
- ✓ *Abuz de substanțe*: Condamnatul a manifestat caracteristici de încetare a utilizării drogurilor sau a fost sub influența alcoolului și/sau drogurilor la momentul admiterii, are o istorie înregistrată privind abuzul de substanțe sau are o istorie criminală care indică folosirea substanțelor.
- ✓ *Probleme de conduită cunoscute*: Condamnatul deține o istorie documentată privind problemele de conduită în cazul în care este deținut și/sau încalcă ordinea publică. Condamnatul este cunoscut de a incita, provoca și/sau agita; de a împiedica acțiunile din cadrul instituției penitenciare și/sau a demonstrat lipsă totală de cooperare cu autoritățile.
- ✓ *Suspect traficant de droguri*: Condamnatul a fost reținut și/sau acuzat de infracțiuni referitoare la vânzarea și/sau producerea ilegală a drogurilor; a fost găsit vinovat de introducere ilicită a drogurilor pe teritoriul instituției penitenciare sau este suspectat de furturi de la personal, alți condamnați și/sau vizitatori pentru a facilita traficul de droguri.
- ✓ *Riscul de suicid*: Condamnatul a fost examinat de către un medic psihiatru specialist și este considerat drept o persoană cu risc înalt de suicid.
- ✓ *Probleme de sănătate*: Condamnatul are o problemă de sănătate care poate necesita îngrijire și supraveghere specială.
- ✓ *Înrăutățire a condiției fizice*: Condamnatul prezintă înrăutățire a condiției fizice care poate necesita îngrijire și supraveghere specială [3, p.36].

Legea Republicii Moldova privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, nr.218 din 19.10.2012 [10], definește aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc. Astfel, legiuitorul operează cu două definiții (alin.(1) art.(2) al Legii), după cum urmează:

- *în funcție de natura juridică și menirea lor*: acțiuni concrete de constrângere administrativă cu caracter represiv (de stopare);
- *în funcție de modalitatea de realizare a acestor acțiuni*: mijloace violente de influență asupra persoanei care a săvârșit ori care săvârșește fapte prejudiciabile, asupra unui animal ori asupra unui mijloc de transport, în condițiile și în limitele legii.

În conformitate cu prevederile alin.(2) art.4 al Legii Republicii Moldova privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale ori a armelor de foc, precum și intensitatea aplicării se determină de către subiectul legii în dependență de următoarele

împrejurări: circumstanțele situației concrete; tipul și gradul de pericol; caracteristicile individuale și identitatea persoanei împotriva căreia urmează a fi aplicate; respectarea principiului proporționalității.

Principiul proporționalității constituie utilizarea de către subiecții legii a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc în așa mod încât această utilizare să fie adecvată, necesară și corespunzătoare scopului urmărit.

Departamentul Instituțiilor Penitenciare este obligat să organizeze cursuri de pregătire specială a subiecților legii. Cel puțin o dată în an subiecții legii vor fi supuși testării periodice privind abilitățile de a acționa în condiții legate de aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc (alin.(3) art.4 al Legii).

În conformitate cu prevederile alin.(1) art.35 al Legii Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar, *colaboratorii sistemului penitenciar aplică forța fizică, mijloacele speciale și arma de foc pe teritoriul penitenciarului, pe teritoriile aferente acestuia, asupra cărora se extind sau sunt stabilite cerințe de regim, precum și la obiectele păzite, în modul stabilit de lege.* Aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale sau a armei de foc trebuie să fie precedată de un avertisment privind intenția recurgerii la ele, cu acordarea unui timp suficient pentru reacția de răspuns (pct.207 din Statut).

Astfel, în toate cazurile când aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale ori a armelor de foc nu poate fi evitată, subiecții legii sunt obligați:

- să avertizeze despre intenția de a recurge la ele, acordând timp suficient pentru îndeplinirea cerințelor lor legale, cu excepția cazurilor când tergiversarea aplicării forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc generează un pericol direct pentru viața și sănătatea subiecților legii și a altor oameni, când poate conduce la alte urmări grave sau când, în situația creată, un astfel de avertisment este nepotrivit sau imposibil;
- să ia toate măsurile posibile, prevăzute de lege, în funcție de caracterul și gradul prejudiciabil al faptei, de identitatea delincventului care o săvârșește, de intensitatea rezistenței opuse, pentru ca dauna cauzată sănătății, onoarei, demnității și bunurilor oamenilor să fie cât mai mică;
- să acorde imediat primul ajutor, să asigure acordarea asistenței medicale urgente victimelor și să ia măsuri pentru a înștiința în cel mai scurt timp rudele victimelor;
- să comunice imediat conducătorului lor direct despre toate cazurile de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale ori a armelor de foc;
- în caz de rănire sau de deces al persoanei ca urmare a aplicării forței fizice, a mijloacelor speciale ori a armei de foc, să informeze personal sau prin intermediul conducătorului lor direct organul de poliție ori, după caz, procurorul în a cărui rază de jurisdicție a fost aplicată forța fizică, mijloacele speciale sau arma de foc;
- în caz de aplicare a armelor de foc, să întreprindă acțiunile posibile pentru a asigura păstrarea probelor și a stabili identitatea martorilor oculari ai evenimentului.

În caz de rănire sau de deces al persoanei ca urmare a aplicării forței fizice, a mijloacelor speciale ori a armei de foc, subiectul legii va depune personal, în termen de cel mult 24 de ore, un raport în scris organului de poliție sau procurorului în a cărui rază de jurisdicție a fost aplicată forța fizică, mijloacele speciale sau arma de foc.

Se interzice dotarea subiecților legii cu arme de foc și muniții aferente, a căror aplicare cauzează urmări excesiv de grave sau care servesc drept sursă de risc nejustificat, ori cu arme de foc și muniții interzise în temeiul tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte (alin.(6) art.4 al Legii). Nicio circumstanță excepțională, niciun alt caz extrem nu pot fi invocate de către subiecții legii pentru justificarea aplicării contrar prevederilor acestei legi a forței fizice, a mijloacelor speciale sau a armelor de foc.

Subiecții legii se vor abține de la executarea ordinelor evident ilegale în raport cu această lege, date de superiori privind aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale sau a armelor de foc, și vor depune imediat o sesizare în acest sens la organele specificate la art.21 (alin.(9) art.4 al Legii).

În cazul când nu dispune de mijloace speciale necesare sau de armă de foc din dotare, subiectul legii este în drept să folosească și să aplice orice alte mijloace sau obiecte, cu respectarea condițiilor și a restricțiilor stabilite de această lege (alin.(10) art.4 al Legii Republicii Moldova *privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc*).

Conform alin.(1) art.5 al Legii Republicii Moldova *privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc*, subiecții legii **aplică forța fizică, inclusiv procedee speciale de luptă**, în

următoarele cazuri: *pentru autoapărare; pentru respingerea atacurilor asupra cetățenilor, asupra reprezentanților legii, asupra altor persoane antrenate în asigurarea ordinii și siguranței publice și în combaterea criminalității; pentru curmarea încălcărilor de lege; pentru reținerea delincvenților; pentru înfrângerea rezistenței opuse cerințelor legale în cazul când metodele nonviolente nu asigură îndeplinirea obligațiilor ce le revin.*

Potrivit alin.(2) art.35 al Legii Republicii Moldova *cu privire la sistemul penitenciar*, la aplicarea forței fizice, mijloacelor speciale și a armei de foc, colaboratorii sistemului penitenciar sunt obligați:

- să avertizeze despre intenția recurgerii la acestea, cu acordarea timpului suficient pentru executarea cerințelor formulate și pentru reacția de răspuns, cu excepția cazurilor când trăgăănarea aplicării forței fizice, a mijloacelor speciale sau a armei de foc creează un pericol direct pentru viața sau sănătatea colaboratorilor sistemului penitenciar, deținuților sau altor persoane, ori poate genera alte consecințe grave, precum și a cazurilor când o astfel de somație este inoportună sau imposibilă în situația creată;
- să asigure cauzarea unei pagube cât mai mici deținuților sau altor persoane, precum și să acorde imediat victimelor primul ajutor medical;
- să raporteze imediat, dar nu mai târziu de 24 de ore, șefului nemijlocit despre fiecare caz de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armei de foc.

Personalul din instituția penitenciară nu ar trebui să aplice forța fără necesitate și, când o aplică unei persoane condamnate sau deținute, este necesar să nu fie folosită exagerat. Ofițerii nu ar trebui să acționeze premeditat într-o manieră care să provoace persoana condamnată sau deținută. Ofițerii nu ar trebui să aibă arme de foc în timpul serviciului. Armele de foc pentru cazurile de urgență trebuie să fie păstrate într-un loc separat și sigur, inaccesibil condamnaților sau deținuților.

În lipsa mijloacelor speciale sau a armei de foc, colaboratorii sistemului penitenciar, în *stare de legitimită apărare* sau în *stare de extremă necesitate*, sunt în drept să aplice orice alte mijloace aflate la dispoziție (alin.(3) art.35 al Legii Republicii Moldova *cu privire la sistemul penitenciar*).

Colaboratorii sistemului penitenciar au dreptul să dețină, să aibă asupra lor în permanență, să aplice și să folosească arme de foc. Dacă este necesară aplicarea de către colaboratori a forței fizice, a mijloacelor speciale și/sau a armei de foc în circumstanțe ce nu țin de punerea în executare a unei hotărâri cu caracter penal, ei cad sub incidența Legii Republicii Moldova *cu privire la poliție*.

Forță fizică constituie măsuri de constrângere realizate exclusiv prin încordarea mușchilor, a puterii fizice a persoanei, inclusiv prin aplicarea procedurilor speciale de luptă.

Forța fizică poate fi aplicată în orice situație în care legea permite aplicarea mijloacelor speciale sau a armelor de foc (alin.(2) art.5 al Legii).

Potrivit prevederilor art.6 al Legii Republicii Moldova *privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc*, se va evita, pe cât este posibil, **aplicarea forței fizice** împotriva minorilor, în cazul când vârsta acestora este evidentă sau este cunoscută, împotriva femeilor, a persoanelor în etate și a persoanelor cu semne vizibile de invaliditate. Forța fizică nu se aplică împotriva femeilor cu semne vizibile de graviditate, cu excepția cazurilor când acestea atacă subiectul legii ori altă persoană, inclusiv în grup, când opun rezistență periculoasă pentru viața și sănătatea oamenilor, dacă acțiunile de acest gen nu pot fi curmate pe alte căi și cu alte mijloace nonviolente.

Astfel, în conformitate cu alin.(1) art.36 al Legii Republicii Moldova *cu privire la sistemul penitenciar*, în cazul opunerii de rezistență colaboratorilor instituției penitenciare, neîndeplinirii cerințelor legitime ale acestora, pentru respingerea atacului asupra personalului penitenciar, deținuților și/sau altor persoane, în cazul participării deținuților la încălcarea în grup a regimului de deținere și la dezordine în masă, pentru eliberarea ostaticilor, clădirilor, construcțiilor, încăperilor și mijloacelor de transport capturate, pentru reținerea deținuților care au evadat din penitenciar, pentru prevenirea comiterii evadării sau a altor acțiuni ilegale care pot cauza prejudicii celor din jur sau deținuților însuși, se aplică **forța fizică** prin diferite **procedee speciale de luptă** sau **mijloace speciale**.

Tipul mijlocului special și intensitatea aplicării lui, procedeele speciale de luptă, în cazul aplicării forței fizice, se determină de colaboratorul sistemului penitenciar în funcție de circumstanțe, de gravitatea și caracterul acțiunilor ilegale. Mijloacele speciale și forța fizică se aplică până când persoana încetează să opună rezistență. Se interzice aplicarea mijloacelor speciale în următoarele cazuri:

- împotriva femeilor cu semne evidente de graviditate;
- împotriva persoanelor cu semne vădite de invaliditate;
- împotriva minorilor, când vârsta lor este cunoscută sau evidentă.

Totodată, poate fi operată o excepție – cazurile în care persoane din categoriile respective săvârșesc atacuri în grup, inclusiv armate, sau opun rezistență armată.

Potrivit pct.69 al Regulilor penitenciare europene, personalul din penitenciar nu va purta niciodată arme letale în perimetrul penitenciarului, decât în cazuri de urgență. Este interzis ca persoanele care intră în contact direct cu deținuții să poarte alte arme, inclusiv bastoane de cauciuc, în perimetrul penitenciarului, cu excepția cazurilor în care acestea sunt necesare pentru menținerea securității și siguranței, în cazul unui incident particular. Personalul va fi dotat cu armament numai după ce a fost instruit cu privire la întreținerea și folosirea acestuia.

În conformitate cu pct.3 al Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc și al munițiilor aferente, precum și a regulilor de aplicare a acestora, nr.474 din 19.06.2014, *se interzice repartizarea mijloacelor speciale colaboratorilor care nu cunosc modul de aplicare și acțiunea lor.*

Mijloace speciale constituie obiecte, muniții, echipament, substanțe chimice, substanțe lacrimogene și colorante, dispozitive audiovizuale de influență psihologică, mijloace de stopare forțată a unităților de transport, mijloace de transport, utilaje și tehnică de luptă, animale dresate, utilizate pentru apărarea pasivă sau activă, fără efecte cu caracter letal, destinate înfrângerii rezistenței opuse, imobilizării și dezorientării persoanei sau distrugerii obstacolelor.

În conformitate cu prevederile Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea mijloacelor speciale și a regulilor de aplicare a acestora de către colaboratorii organelor de interne și militarii trupelor de carabinieri ale Ministerului Afacerilor Interne, nr.1275 din 15.02.1993, **mijloacele speciale** se împart în:

- 1) *mijloace de apărare pasivă*: căști; jilete și scurte paraglonte; scuturi blindate și scuturi antișoc; alte mijloace de protecție, care nu sunt folosite pentru apărare activă, inclusiv îmbrăcăminte specială refractară;
- 2) *mijloace de apărare activă*: bastoane speciale de cauciuc și plastic; cătușe; grenade de mână cu gaze; cartușe și grenade de gaze; pistol cu gaze; ambalaje cu aerosol; cartușe cu glonți de cauciuc sau plastic; cămașe de forță; plase speciale; armă electroșoc; câni de serviciu; aplicarea forței fizice;
- 3) *mijloace auxiliare de asigurare a operațiilor speciale*: aparate cu raniță; grenade și dispozitive audiovizuale; dispozitive de explodare cu destinație specială; dispozitive pentru stoparea forțată a transportului auto; coloranți speciali; cisterne auto de pompieri cu afet cu țevi; tehnică blindată; elicoptere.

Este interzisă aplicarea unor mijloace speciale neindicate în listă. În conformitate cu pct.68 al Regulilor penitenciare europene, folosirea lanțurilor și a obiectelor din fier este interzisă. Cătușele, cămășile de forță și alte instrumente de constrângere corporală nu vor fi folosite decât: dacă este necesar, ca măsură de precauție împotriva evadării pe perioada transferului, cu condiția să fie îndepărtate atunci când deținutul compare în fața unei autorități judiciare sau administrative, în cazul în care acea autoritate nu decide contrariul; la ordinul directorului, dacă alte metode de control eșuează, pentru a proteja deținutul împotriva autorăririi, pentru a-i proteja pe ceilalți sau pentru a preveni daune aduse împotriva proprietății; se prevede ca în astfel de cazuri directorul să informeze imediat medicul și să raporteze cazul unei autorități penitenciare superioare.

Colaboratorii instituțiilor penitenciare trebuie să aibă o politică disciplinară față de deținuți. Această politică ar trebui să includă proceduri documentare și niveluri progresive de reexaminare și apel. Politica disciplinară ar trebui să definească clar drepturile și responsabilitățile deținuților. Acțiunile disciplinare nu pot fi arbitrare sau represive.

Securitatea trebuie menținută, dar nu prin mai multe restricții decât cele necesare pentru o detenție în siguranță și o viață comunitară bine ordonată.

Cu toate că în Regulile penitenciare europene este expres prevăzut că colaboratorii nu ar trebui să impună următoarele sancțiuni: pedeapsa corporală; restricții referitoare la nutriția normală; lipsirea de haine, așternut pentru pat sau alte lucruri legate de igiena personală; lipsirea dreptului de a corespunde; lipsirea de exerciții fizice decât în cazurile când aceste activități creează condiții de nesiguranță, în activitatea colaboratorilor sistemului penitenciar sesizăm abateri grave la acest capitol. Pentru confirmarea celor expuse aducem un caz din practica organelor procuraturii (**Raport de anchetă al Procuraturii cu privire la intervenția DDS „Pantera” în instituția penitenciară nr.11 din Bălți, în luna aprilie 2011**):

Acțiunile colaboratorilor DDS „Pantera” au fost investigate de către procurorii de la Procuratura militară Bălți în cadrul dosarului nr.2011048149, în care urmărirea penală a fost pornită la 18.05.2011. În rezultatul

investigațiilor s-a statuat asupra ilegalității acțiunilor colaboratorilor Detașamentului cu Destinație Specială „Pantera” al Departamentului Instituțiilor Penitenciare. La data de 12.04.2011 aceștia erau în exercițiul funcției, aflându-se, pe întreaga durată a zilei, pe teritoriul Penitenciarului nr.11 din mun. Bălți, fiind detașați în componența grupului care urma să efectueze un control planificat al instituției penitenciare de referință. Potrivit actelor normative departamentale, lor li se atribuiau sarcini doar de a asista în timpul verificării prezenței deținuților, perchezițiilor, controalelor tehnice, de a participa la efectuarea măsurilor de regim (escortările în interiorul penitenciarului, asigurarea securității personale a condamnaților etc.) și numai în caz de nerespectare a regimului de detenție de către deținuți, de nesupunere cerințelor legale ale colaboratorilor aveau dreptul să intervină, în dependență de situație, în grup [2].

Contrar acestora, toți membrii grupului detașat au acționat cu scopul determinării sentimentelor de intimidare și au intervenit ilegal în forță, utilizând ilegal bastoanele de cauciuc și astfel au provocat, în mod intenționat, dureri fizice și suferințe psihice puternice mai multor deținuți.

În rezultatul investigațiilor efectuate, toți membrii grupului (10 persoane) din cadrul DDS „Pantera” au fost puși sub învinuire în baza art.309/1 alin.(3) lit.c), e) din Codul penal, iar în calitate de părți vătămate au fost recunoscuți 20 de deținuți. La 11 mai 2012 această cauză penală a fost remisă, conform competenței materiale, Judecătoria militară Chișinău deja a purces la examinarea judecătorească. Procuratura Generală, în contextul exercitării atribuțiilor departamentale, a monitorizat derularea urmăririi penale și, apreciind cauzele și condițiile care au determinat comiterea infracțiunii în speță, a stabilit existența mai multor omisiuni din partea factorilor de decizie ai Departamentului Instituțiilor Penitenciare.

La moment, Judecătoria militară Chișinău deja a purces la examinarea judecătorească. Procuratura Generală, în contextul exercitării atribuțiilor departamentale, a monitorizat derularea urmăririi penale și, apreciind cauzele și condițiile care au determinat comiterea infracțiunii în speță, a stabilit existența mai multor omisiuni din partea factorilor de decizie ai Departamentului Instituțiilor Penitenciare.

Astfel, au fost atestate rezerve la conținutul actelor normative de ordin intern ale DDS „Pantera”, la finuta vestimentară a colaboratorilor subdiviziunii nominalizate a Departamentului Instituțiilor Penitenciare. În acest context, Procurorul General a înaintat o sesizare în adresa Directorului General al DIP, în care s-a consemnat necesitatea revizuirii cadrului normativ instituțional pentru ajustarea prevederilor acestuia la standardele de specialitate menționate de către reprezentanții forului internațional. Concomitent, s-a atras atenția conducerii DIP asupra faptului că purtarea de către colaboratorii DDS „Pantera” a uniformelor identice de culoare neagră, a cagulelor și căștilor pe cap reprezintă un factor negativ, ce exclude posibilitatea recunoașterii sau identificării acestora de către reclamanți, atunci când se pretinde aplicarea excesivă sau nemotivată a forței fizice, motiv din care se impune necesitatea stabilirii posibilităților de elaborare a semnelor distinctive care să facă posibilă individualizarea colaboratorilor [2].

În sesizarea înaintată Procurorul General a solicitat și revizuirea tematicii orelor de instruire, perfecționare profesională a colaboratorilor DDS „Pantera”, cu includerea subiectelor relevante referitoare la tactica, intensitatea și modalitățile aplicării forței fizice și a mijloacelor speciale față de persoanele aflate în detenție, cu organizarea testării cunoștințelor de specialitate. A fost atrasă atenția conducerii DIP asupra faptului că utilizarea forței și a mijloacelor speciale în vederea controlării deținuților agresivi ar trebui să se limiteze la minimumul necesar, cu specificarea că folosirea acestora în scopuri punitive este interzisă. În sesizarea vizată s-a reflectat și recomandarea de a atrage atenția conducerii instituțiilor penitenciare ca personalul de supraveghere, din cadrul cartierelor de cazare, să dețină bastoane, acestea însă trebuie să fie purtate departe de privirile deținuților [2].

Măsurile disciplinare sunt impuse în baza unor astfel de rapoarte despre incidente după investigarea lor. Condamnatul suspectat de comiterea unei încălcări ar trebui să fie ascultat personal în timpul investigației. Evidența tuturor măsurilor disciplinare și motivelor pentru care acestea au fost luate în considerare trebuie să fie înregistrate într-un registru disciplinar separat al centrului și în dosarul personal al deținutului.

Mijloacele de constrângere nu vor fi aplicate o perioadă de timp mai lungă decât cea necesară. Modul de folosire a mijloacelor de constrângere va fi specificat în legislația națională.

Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc și al munițiilor aferente, precum și a regulilor de aplicare a acestora, nr. 474 din 19.06.2014, reglementează, în pct.13, particularitățile aplicării unor mijloace speciale, după cum urmează:

- în cazul bastoanelor speciale de cauciuc și plastic se interzice aplicarea loviturilor în zona capului, gâtului și claviculelor, abdomenului și organelor genitale;
- în cazul cătușelor dispozitivul de închidere trebuie verificat periodic. La aplicarea cătușelor mâinile delicventului trebuie să se afle la spate. Cătușele se scot pe timpul servirii mesei, somnului, satisfacerii

- necesităților fiziologice, examinării medicale, îmbolnăvirii subite, în caz de apariție a pericolului pentru viața și sănătatea acestuia etc., cu excepția cazurilor prevăzute de legislație;
- în cazul gazelor lacrimogene se interzice tragerea directă asupra infractorilor și aruncarea grenadelor în mulțime, precum și folosirea repetată a grenadelor în limitele zonei afectate în timpul acțiunii nemijlocite a gazelor. În cazul aplicării gazelor lacrimogene împotriva delicventului aflat într-o încăpere închisă în care se găsesc și persoane străine, a căror prezență era necunoscută sau care nu au putut fi evacuate în prealabil, colaboratorii sunt obligați să comunice imediat șefilor;
 - în cazul cartușelor cu gloante de cauciuc și plastic se interzice aplicarea lor în zona capului;
 - în cazul grenadelor și dispozitivelor audiovizuale se folosesc pentru a influența persoanele care încalcă legea prin impulsuri luminescente și sonore puternice (la o distanță de cel puțin 2 metri), mai ales în timpul operațiunilor speciale;
 - în cazul dispozitivelor explozive speciale pentru deschiderea încăperilor, neaplicabile împotriva oamenilor, pentru spargerea ușilor și a pereților, eliminarea altor obstacole, deschiderea vehiculelor se utilizează dispozitive de explodare de dimensiuni mici;
 - în cazul dispozitivelor pentru oprirea forțată a vehiculelor se interzice folosirea lor la oprirea forțată a mijloacelor de transport public și a remorcilor în timpul transportărilor pasagerilor, a motocicletelor, pe poduri, pe trecerile la nivel cu calea ferată, pe estacade, în tuneluri;
 - în cazul cisternelor auto blindate cu tun de apă la care se recurge la utilizarea lor pentru dispersarea participanților la încălcarea în masă și în grup a ordinii publice, se interzice folosirea jeturilor de apă la o temperatură a aerului mai joasă de 0°C.

În conformitate cu pct.219 din Statut, cătușele se aplică deținuților în următoarele cazuri:

- de opunere a rezistenței fizice personalului penitenciar, efectivului echipei de controlori (gărzii) și când manifestă furie – până la calmarea lor;
- de refuz să se deplaseze sub pază sau în izolatorul disciplinar, în timpul escortării, în cazul dacă sunt temeuri pentru a presupune că ei pot să evadeze;
- de tentativă de sinucidere, automutilare, atac asupra altor deținuți – până la calmare;
- de escortare după reținerea deținutului evadat.

Legislația execuțională în vigoare nu conține reglementări speciale cu referire la aplicarea cătușelor față de minori, acestea fiind unice pentru toți deținuții. Astfel, conform prevederilor Statutului executării pedepsei de către condamnați, la punerea cătușelor mâinile deținutului trebuie să se afle la spate. După două ore cătușele trebuie să fie scoase pentru o perioadă de 5-10 minute, la necesitate pot fi aplicate din nou. Cătușele trebuie să fie scoase în timpul luării mesei, somnului, satisfacerii necesităților fiziologice și examinării medicale a deținuților, în caz de îmbolnăvire subită, după predarea persoanelor escortate la punctul final de destinație, precum și în caz de apariție a pericolului pentru viața și sănătatea deținutului (incendiu, inundație, cutremur de pământ etc.), în ședința de judecată sau la indicația persoanelor care au dat dispoziții referitoare la aplicarea cătușelor, șefilor direcți și superiorilor. Faptul de aplicare a cătușelor este consemnat într-un proces-verbal. Persoanele care au admis aplicarea nemotivată a cătușelor urmează a fi trase la răspundere în modul stabilit. Subiecții investiți cu dreptul de a aplica, în exercițiul misiunii, armele de foc pot să le aplice doar ca măsură excepțională, în cazurile prevăzute expres în legislație [11, p.11-14].

Bastoanele de cauciuc (plastic), câinii de serviciu, aruncătoarele de apă și aer sub presiune pot fi aplicate față de deținuți doar în cazul atacului, acțiunilor evident agresive, care amenință viața altor deținuți, a personalului penitenciar și a altor persoane, când alte măsuri de suprimare a acțiunilor ilicite (cu excepția armelor și tehnicii blindate) au fost epuizate (pct.223 din Statut).

Potrivit pct.224 din Statut, bastoanele de cauciuc (plastic) se aplică:

- în procesul tulburărilor cu caracter în masă și nesupunerilor în grup în penitenciare, care sunt însoțite de pogromuri, incendii, atacuri, capturarea ostaticilor sau de alte acțiuni care amenință viața deținuților, personalului penitenciar și altor persoane;
- conform hotărârii șefilor subdiviziunilor Departamentului Instituțiilor Penitenciare sau a șefilor superiori, aflați la locul incidentului. La indicația persoanelor nominalizate, cu bastoane de cauciuc (plastic) pot fi înarmate toate echipele de colaboratori;
- în caz de opunere a rezistenței sau de nesupunere la cerințele legitime ale reprezentantului administrației penitenciare.

În caz de atac prin surprindere, care amenință viața deținuților, a colaboratorilor sau a altor persoane, colaboratorii iau individual decizia privind aplicarea bastoanelor de cauciuc (plastic) (pct.225 din Statut). Conform pct.226 din Statut, se interzice aplicarea bastonului de cauciuc și plastic pe părțile fragile ale corpului (cap, gât, clavicule, abdomen, organele genitale), fapt care ar putea avea consecințe grave.

Potrivit art.7 al Legii Republicii Moldova *privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc*, în exercițiul funcției, subiecții legii aplică *mijloace speciale*, conform Nomenclatorului, în următoarele cazuri:

- pentru respingerea atacurilor asupra oamenilor, asupra propriei persoane și a altor persoane antrenate în asigurarea ordinii și siguranței publice și în combaterea criminalității;
- pentru eliberarea ostaticilor, a persoanelor răpite sau deținute ilegal;
- în timpul asigurării și restabilirii ordinii publice, pentru curmarea dezordinilor în masă și a încălcărilor în grup a ordinii publice;
- pentru respingerea atacurilor asupra unor clădiri, încăperi, obiective sau mijloace de transport, indiferent de apartenența lor, sau în timpul eliberării obiectelor deja ocupate;
- în timpul urmăririi, reținerii și predării către organele competente a persoanelor care au săvârșit infracțiuni și contravenții, în timpul escortării și deținerii persoanelor reținute, persoanelor supuse arestului și celor condamnate, dacă acestea nu se subordonează sau dacă opun rezistență, precum și în cazul în care ele întreprind tentative de evadare, de cauzare de daune persoanelor din preajmă sau lor înseși, de distrugere a bunurilor materiale;
- în timpul curmării acțiunilor de neexecutare premeditată a cerințelor legale adresate de ei și de alte persoane aflate în exercițiul funcțiunii sau la datoria obștească de menținere a ordinii de drept, dacă metodele nonviolente nu asigură executarea cerințelor;
- pentru reținerea persoanelor care au evadat de sub arest, din instituțiile penitenciare, pentru prevenirea evadării, precum și în cazul participării deținuților la încălcarea în grup a regimului de deținere și la dezordini în masă;
- pentru oprirea forțată a mijloacelor de transport în care se află persoane evadate de sub arest sau cu care se știe cu certitudine că se deplasează infractori, sau despre care se știe că au fost răpite, sau în cazul când conducătorul auto execută manevre periculoase pentru viața și sănătatea altor persoane, când acesta nu reacționează sau ignoră gesturile și semnalele de stopare a unității de transport;
- pentru curmarea tentativei ilegale de a pune stăpânire pe arme de foc, pe mijloace de comunicații speciale, pe mijloace de apărare pasivă ori activă, pe purtători materiali de informații atribuite la secret de stat sau pe orice altă proprietate importantă în asigurarea securității naționale și a secretului de stat, precum și pentru recuperarea acestora;
- în orice situație în care legea permite aplicarea armei de foc.

Totodată, la aplicarea mijloacelor speciale sunt impuse un șir de **interdicții** (art.8 al Legii Republicii Moldova *privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc*), după cum urmează:

- aplicarea mijloacelor speciale împotriva minorilor, în cazul când vârsta acestora este evidentă sau este cunoscută, împotriva femeilor, a persoanelor în etate și a persoanelor cu semne vizibile de invaliditate, cu excepția cazurilor când aceștia atacă subiectul legii ori altă persoană, inclusiv în grup ori cu utilizarea armelor, când opun rezistență periculoasă pentru viața și sănătatea oamenilor, dacă acțiunile de acest gen nu pot fi curmate pe alte căi și cu alte mijloace. Excepție fac mijloacele de protecție a subiecților legii, de amplificare a vocii și cătușele;
- aplicarea mijloacelor speciale în clădirile și în încăperile în care se produc sau se păstrează substanțe ușor inflamabile, toxice sau explozive ori substanțe care, intrând în contact cu componentele mijloacelor speciale, generează un pericol sporit pentru viața și sănătatea oamenilor;
- aplicarea mijloacelor speciale în încăperile reprezentanțelor misiunilor diplomatice fără acordul reprezentanților misiunilor sau autorităților statului respectiv;
- aplicarea împotriva persoanelor a dispozitivelor explozive destinate deschiderii încăperilor, spargerii ușilor sau pereților;
- aplicarea tunurilor de apă la temperaturi mai joase de zero grade;
- aplicarea dispozitivelor destinate stopării forțate a transportului auto pentru oprirea forțată a transportului public în timpul transportării pasagerilor pe poduri, pe treceri la nivel de căi ferate, pe estacade, în tuneluri și pe porțiuni de drum cu pante abrupte;

- aplicarea cartușelor cu glonte de cauciuc sau de plastic, a mijloacelor cu efect iritant sau lacrimogen cu încălcarea restricțiilor și caracteristicilor tehnice prescrise acestora.

În regulamentele interne ale autorităților administrației publice, ale instituțiilor și organizațiilor investite cu dreptul de a aplica forța fizică, mijloacele speciale și armele de foc pot fi impuse și alte restricții, pornind de la specificul atribuțiilor exercitate, de la tipul și caracteristicile mijloacelor speciale aflate în dotare conform Nomenclatorului.

Potrivit pct.218 din Statut, tipul mijlocului special și intensitatea aplicării lui, alegerea procedeele de luptă în cazul aplicării forței fizice le stabilește colaboratorul sistemului penitenciar în funcție de circumstanțe, de gravitatea și caracterul acțiunii (inacțiunii) respective. Mijloacele speciale și forța fizică se aplică până la momentul în care deținutul (persoanele care au inițiat atacul) încetează să opună rezistență.

În cazurile când aplicarea forței nu poate fi evitată, colaboratorii sistemului penitenciar sunt obligați să aprecieze intensitatea aplicării acesteia, astfel încât să aducă o daună cât mai mică sănătății deținuților, precum și să asigure acordarea asistenței medicale victimelor (pct.228 din Statut).

La alegerea procedeele de luptă, personalul penitenciar este obligat să ia în calcul situația creată, caracterul infracțiunii, gradul de pericolozitate și agresivitate al deținutului etc. (pct.229 din Statut). Conform pct.230 din Statut, procedeele de luptă se aplică după avertizare. În caz de necesitate a respingerii atacului armat prin surprindere, precum și de reținere a deținuților evadați, eliberare a ostaticilor, procedeele sunt aplicate fără avertizare.

Aplicarea armei de foc constituie efectuarea unei împușcături asupra țintei. Armele de foc se aplică astfel încât să condiționeze imobilizarea persoanelor împotriva cărora au fost aplicate.

În conformitate cu alin.(1) art.9 al Legii Republicii Moldova privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, subiecții legii sunt în drept să dețină, să aibă asupra lor în permanență și să aplice arme de foc din dotare.

Subiecții legii sunt în drept să descopere și să pregătească arma de foc dacă consideră că în situația în care vor interveni este posibilă apariția temeiurilor pentru aplicarea ei (alin.(2) art.9 al Legii). În acest sens, conform pct.210 din Statut, personalul penitenciar este în drept de a prezenta arma de foc și a o pregăti pentru luptă, dacă consideră că în situația creată pot apărea temeiurile stabilite pentru aplicarea ei, precum și la tentativa deținutului sau a altei persoane de a se apropia de colaboratorul sistemului penitenciar cu arma de foc pregătită pentru a fi aplicată, armă albă sau obiecte, cu ajutorul cărora pot fi aplicate leziuni corporale, micșorând astfel distanța indicată prin somare, precum și în cazul tentativei de a scoate arma de foc. *Efectuarea unei împușcături la țintă este considerată drept aplicare a armei de foc* (pct.211 din Statut).

Potrivit alin.(3) art.9 al Legii Republicii Moldova privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, în cazul în care aplicarea armei de foc nu poate fi evitată, subiectul legii care o aplică este obligat: *să evite utilizarea arbitrară sau abuzivă a armei de foc; să acționeze proporțional cu gravitatea atacului și cu obiectivele legitime ce se urmăresc a fi atinse; îndată ce aplicarea armei de foc și-a atins scopul, să renunțe imediat la acest mijloc.*

Armele de foc, ca măsură extremă, pot fi aplicate de către subiecții legii doar având la bază următoarele temeiuri (alin.(1) art.10 al Legii):

- a) pentru autoapărare ori pentru apărarea oamenilor împotriva unor atacuri ce prezintă un pericol real pentru viața și sănătatea acestora;
- b) pentru respingerea unui atac în grup sau a unui atac armat asupra clădirilor, încăperilor, mijloacelor de transport ale autorităților și instituțiilor publice, pentru curmarea tentativei de a pune stăpânire pe mijloace de comunicații speciale, pe mijloace de apărare pasivă ori activă, pe purtători materiali de informații atribuite la secret de stat sau pe orice altă proprietate importantă în asigurarea securității naționale și a secretului de stat, precum și pentru recuperarea acestora;
- c) pentru asigurarea executării unui mandat de arestare preventivă în cazul când persoana respectivă încearcă să evadeze, iar aflarea acesteia în stare de libertate poate pune în pericol viața și sănătatea oamenilor;
- d) pentru reținerea persoanei care refuză să execute cerințele legale de depunere a armei sau care opune rezistență armată;
- e) în caz de atentat la securitatea personală sau pentru prevenirea capturării prin violență a armei de foc;
- f) pentru imobilizarea persoanelor în a căror privință sunt probe sau indici temeinici privind comiterea unei infracțiuni și care, după săvârșirea crimei, încearcă să se eschiveze de la reținere, dacă aflarea lor

în stare de libertate poate pune în pericol viața și sănătatea oamenilor, precum și pentru imobilizarea persoanelor care, prin acțiuni violente, periculoase pentru viața și sănătatea oamenilor, împiedică reținerea delincvenților;

- g) pentru împiedicarea evadării de sub escortă sau evadării persoanelor aflate în stare legală de detenție, precum și pentru curmarea tentativelor de eliberare forțată a acestora;
- h) împotriva persoanelor sau a grupurilor de persoane care încearcă să pătrundă forțat în clădirile, în încăperile sau în perimetrele instituțiilor, în unitățile de transport aflate sub pază sau care devastează ori distrug clădiri și alte bunuri de interes public sau privat, punând în pericol viața și sănătatea oamenilor;
- i) împotriva oricărui mijloc de transport folosit de persoane care prezintă pericol pentru viața și sănătatea subiecților legii sau a altor oameni ori a cărui deplasare prezintă pericol pentru viața și sănătatea subiecților legii sau a altor oameni, precum și împotriva conducătorului acestui mijloc de transport care, fiind somat, refuză să oprească la semnalele regulamentare;
- j) pentru neutralizarea animalelor care pun în pericol viața și sănătatea subiecților legii sau a altor persoane.

Atentat la securitatea personală constituie apropiere a presupusului delincvent, după ce a fost somat să se oprească și/sau să ocupe o poziție inofensivă ori în cazul unui atac armat, de subiectul legii la o distanță care, potrivit circumstanțelor apărute, generează un pericol real pentru viața și sănătatea acestuia (art.2 al Legii Republicii Moldova privind modul de aplicare a forței fizice a mijloacelor speciale și a armelor de foc).

Totodată, drept **atentat la securitatea personală** a colaboratorului sistemului penitenciar, pe lângă acțiunile prevăzute, este clasificată și apropierea deținutului sau a unei alte persoane la o distanță mai mică de 3 metri, după ce a fost somat să se oprească (alin.(3) art.37 al Legii și pct.206 din Statut).

Colaboratorul sistemului penitenciar este în drept să scoată arma de foc și să o pregătească pentru a fi aplicată, dacă socoate că în situația creată pot apărea temeiurile stabilite de art.37 al Legii Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar pentru aplicarea ei.

În prevederile art.2 al Legii Republicii Moldova privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc legiuitorul operează cu următoarele noțiuni:

- ✓ **rezistență armată** – împotrivire activă a persoanei sau a unui grup de persoane față de îndeplinirea de către subiecții legii a atribuțiilor funcționale, efectuată cu aplicarea armei de foc sau cu alte obiecte folosite în calitate de armă, ce pot constitui, potrivit circumstanțelor apărute, un pericol real pentru viață și sănătate, precum și rezistența opusă cu o armă defectată dacă, în situația creată, aceasta nu a putut și nici nu putea fi percepută ca fiind defectată;
- ✓ **pericolul aplicării armei de foc** – aducerea de către o persoană a armei de foc în poziție de pregătire pentru tragere, avertizarea verbală privind aplicarea acesteia sau efectuarea gesturilor caracteristice care permit a presupune intenția recurgerii la armă de foc, cum ar fi tentativa de a scoate obiecte din buzunare, din genți, dulapuri, sertare etc. după somarea de a ține mâinile la vedere sau de a ocupa o poziție inofensivă;
- ✓ **atac** – acțiuni directe, imediate, materiale și reale, îndreptate împotriva subiecților legii sau împotriva unei terțe persoane, asupra clădirilor, încăperilor, obiectivelor și mijloacelor de transport, acțiuni care, în mod evident, pot pune în pericol viața și sănătatea oamenilor, precum și integritatea bunurilor atacate;
- ✓ **atac armat** – atac sau rezistență efectuată cu ajutorul armelor de orice construcție, al mijloacelor speciale ori al obiectelor, substanțelor și mecanismelor care realmente pot cauza decesul, pot dăuna sănătății oamenilor ori pot provoca pagube materiale considerabile.

În conformitate cu alin.(2) art.10 al Legii Republicii Moldova privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, pentru eliberarea ostaticilor și neutralizarea persoanelor care comit un act terorist, subiecții legii angajați ai subunităților speciale de combatere a terorismului din cadrul autorităților publice pot aplica **arme albe**, cu excepția celor care pot cauza urmări excesiv de grave sau pot servi drept sursă de risc nejustificat.

Potrivit alin.(1) art.11 al aceleiași legi, armele de foc se aplică numai după somația: „Stai! ...”, urmând denumirea autorității pe care o reprezintă persoana. În caz de nesupunere, se somează din nou prin cuvintele: „Stai că trag!”. Dacă persoana somată nu se supune nici de această dată, se somează prin tragerea focului de armă în plan vertical. În încăperi, somarea prin efectuarea de împușcături nu se permite.

În cazul în care persoana avertizată nu se supune somației legale executate potrivit alin.(1) art.11 al respectivei legi, împotriva ei poate fi aplicată arma. În cazurile prevăzute la lit.h) alin.(1) art.10 al acestei legi,

arma se aplică numai după ce s-a repetat de trei ori, la intervale de timp suficiente pentru dispersarea participanților, somația: „Părășiți..., vom aplica arma de foc!”. În cazurile prevăzute la lit.i) alin.(1) art.10 al acestei legi, somația se face prin tragerea focului de armă în plan vertical, apoi, în scopul imobilizării mijlocului de transport, se trage în componentele ce asigură deplasarea acestuia.

Conform alin.(5) art.11 al legii numite *supra*, armele de foc pot fi aplicate *fără somație* doar în următoarele situații și condiții:

- în caz de atac prin surprindere, în stare de legitimă apărare sau de extremă necesitate;
- în caz de atac cu utilizarea tehnicii de luptă, a mijloacelor de transport, a aparatelor de zbor sau a navelor fluviale;
- în cazul eliberării ostaticilor, a persoanelor răpite sau deținute ilegal;
- în cazul evadării de sub arest, cu armă sau cu ajutorul mijloacelor de transport, a infractorilor sau a deținuților din instituțiile penitenciare, precum și în cazul evadării acestora din mijloacele de transport în timpul deplasării lor;
- împotriva animalelor care pun în pericol viața și sănătatea subiectului legii sau a altor oameni.

În conformitate cu alin.(5) art.37 al Legii Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar, *aplicarea armei de foc* va fi precedată de un avertisment privind intenția recurgerii la ea, cu excepția următoarelor cazuri: atac prin surprindere; eliberarea ostaticilor; opunerea rezistenței armate; atac cu aplicarea armei de foc; atac cu aplicarea tehnicii de luptă; atac cu aplicarea autovehiculelor; atac cu aplicarea navelor fluviale și aeriene; evadarea de sub pază sau de sub escortă cu arma de foc sau cu folosirea mijloacelor de transport; atac pe timp de noapte și în condiții de vizibilitate redusă; atac în scopul eliberării deținuților de sub pază sau de sub escortă; în alte cazuri care creează un pericol real pentru viața și sănătatea personalului penitenciar, deținuților sau altor persoane.

Prevederile pct.208 din Statut sunt identice. De asemenea, în conformitate cu prevederile din pct.209 din Statut, arma de foc poate fi utilizată: pentru oprirea mijloacelor de transport, cu folosirea cărora se realizează evadarea deținuților; pentru somarea deținuților și altor persoane despre intenția aplicării armei de foc, darea semnalului de alarmă și solicitarea ajutorului.

În conformitate cu alin.(1) art.37 al acestei legi, colaboratorii sistemului penitenciar au dreptul, ca măsură excepțională, să aplice arma de foc în următoarele cazuri:

- pentru respingerea atacului care pune în pericol viața și sănătatea colaboratorilor sistemului penitenciar, deținuților și/sau altor persoane, precum și pentru respingerea atacului în scopul acaparării armelor;
- pentru eliberarea ostaticilor, clădirilor, construcțiilor, încăperilor și mijloacelor de transport, precum și în scopul evitării nimicirii bunurilor și valorilor materiale ale penitenciarului;
- pentru respingerea atacului în grup sau armat la obiectivele păzite, clădirile și încăperile de executare a pedepsei, precum și asupra mijloacelor de transport;
- pentru reținerea persoanelor care opun rezistență armată, participă la dezordini în masă sau sunt surprinse în flagrant delict de comitere a unei infracțiuni, persoanelor care au evadat sau pentru contracararea tentativelor de evadare din penitenciar sau de sub escortă, ori în caz de eliberare forțată a deținuților, precum și în cazul în care persoana înarmată refuză să execute somația de a preda arma de foc.

În alin.(2) art.37 al Legii respective este prevăzută lista cazurilor în care arma de foc poate fi aplicată (*așa-numite cazuri de excepție* – n.a.) pentru oprirea mijloacelor de transport folosite de către deținuți pentru evadare; pentru somarea deținuților și altor persoane privind intenția aplicării armei de foc, darea semnalului de alarmă și solicitarea ajutorului; la tentativa deținuțului sau a altei persoane de a se apropia de colaboratorul sistemului penitenciar cu arma de foc pregătită pentru a fi aplicată, cu armă albă sau cu obiecte cu ajutorul cărora pot fi aplicate leziuni corporale, micșorând astfel distanța indicată în somare, precum și în cazul tentativei de a scoate arma de foc.

Totodată, *se interzice* aplicarea armelor de foc:

- împotriva minorilor, dacă vârsta acestora este evidentă sau este cunoscută, împotriva femeilor, persoanelor în etate și a persoanelor cu semne vizibile de invaliditate, cu excepția cazurilor când acestea atacă subiectul legii ori altă persoană în grup sau cu utilizarea armelor, când opun rezistență periculoasă pentru viața și sănătatea oamenilor, dacă acțiunile de acest gen nu pot fi curmate pe alte căi și cu alte mijloace;
- în situațiile când ar putea fi pusă în pericol viața altor persoane;

- în timpul acțiunilor de restabilire a ordinii publice în cazul dezordinilor în masă, cu excepția cazurilor prevăzute la lit.a) și h) alin.(1) art.10 al Republicii Moldova *privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc*;
- asupra aeronavelor, navelor fluviale și asupra altor mijloace de transport cu pasageri, cu excepția cazurilor când ar putea fi cauzate pagube sau urmări vădit mai grave decât cele ce s-ar produce dacă pericolul nu ar fi înlăturat;
- asupra persoanelor care au trecut sau încearcă să treacă ilegal frontiera de stat dacă faptul se produce fie vădit întâmplător, fie în legătură cu un accident sau cu o calamitate naturală;
- pentru reținerea contravenienților sau pentru curmarea tentativei acestora de a evada de la locul reținerii dacă acțiunile lor nu pun în pericol viața și sănătatea oamenilor sau dacă ei nu opun rezistență armată;
- în situațiile în care ar putea fi violat teritoriul, spațiul aerian sau apele teritoriale ale unui stat vecin, cu excepția cazurilor prevăzute la lit.a) alin.(1) art.10 al Legii Republicii Moldova *privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc*.

Potrivit alin.(1) art.20 al Legii Republicii Moldova *privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc*, subiecții legii nu poartă răspundere pentru dauna morală, materială și fizică cauzată delincventului în legătură cu aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc dacă ei au acționat în strictă conformitate cu prevederile acestei legi.

Colaboratorii instituțiilor penitenciare urmează să raporteze conducerii instituției despre fiecare caz de aplicare a forței fizice și a mijloacelor speciale și, indiferent de situație și de leziunile corporale pricinuite, trebuie să întocmească proces-verbal, un exemplar al căruia, împreună cu materialele, trebuie să fie expediat procurorului.

În acest scop, în conformitate cu alin.(4) art.35 al Legii Republicii Moldova *cu privire la sistemul penitenciar*, la aplicarea forței fizice, mijloacelor speciale și/sau a armei de foc, indiferent de situație și de leziunile corporale pricinuite, *se întocmește proces-verbal, un exemplar al căruia, împreună cu materialele, se expediază procurorului*. Administrația penitenciarului sau subdiviziunii respective anunță imediat procurorul despre fiecare caz de aplicare a armei de foc (alin.(7) art.37 al Legii, pct.213 și 214 din Statut). În toate cazurile de aplicare a forței fizice și/sau a mijloacelor speciale față de deținuți, se întocmește un proces-verbal de aplicare a mijloacelor respective, care urmează a fi prezentat șefului penitenciarului, și se informează Departamentul Instituțiilor Penitenciare în cel mai scurt termen (pct.231 din Statut).

În cazul rănirii sau decesului deținuților ori altor persoane ca urmare a aplicării forței fizice, mijloacelor speciale și/sau a armei de foc, șeful unității sistemului penitenciar informează imediat despre acest fapt procurorul procuraturii, în raza de jurisdicție a căreia este dislocată unitatea sau locul aplicării acestora (alin.(5) art.35 al Legii Republicii Moldova *cu privire la sistemul penitenciar*).

Depășirea de către subiecții legii a atribuțiilor privind aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc atrage, după caz, răspunderea disciplinară, civilă, contravențională sau penală (alin.(2) art.20 al Legii). Conducătorii autorităților împuternicite vor purta răspundere disciplinară, civilă sau penală, după caz, dacă ei au știut sau trebuiau să știe despre cazurile de aplicare ilegală de către subalterni a forței fizice, a mijloacelor speciale sau a armelor de foc, dar nu au întreprins măsuri pentru prevenirea, suprimarea sau denunțarea cazurilor respective.

În baza prevederilor alin.(1) art.21 al Legii Republicii Moldova *privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc*, procuratura înfăptuiește controlul legalității aplicării forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc de către toți subiecții legii.

Deținuții au dreptul să formuleze cereri și reclamații, individual sau în grup, directorului penitenciarului sau oricărei alte autorități competente. Dacă problema poate fi rezolvată prin mediere, se va recurge în primul rând la aceasta. Dacă o cerere sau o reclamație este respinsă, motivele respingerii trebuie comunicate deținuțului în cauză, iar acesta va avea dreptul de a introduce recurs în fața unei autorități independente. Deținuții nu trebuie să fie pedepsiți pentru că au făcut cereri sau reclamații. Autoritatea competentă trebuie să țină cont de toate reclamațiile scrise ale familiilor deținuților referitoare la încălcări ale drepturilor deținuților (pct.70 al Regulilor).

Nicio plângere a reprezentantului juridic sau a unei organizații care apără drepturile populației penitenciare nu poate fi depusă în numele unui deținut, dacă cel în cauză se opune. Deținuții trebuie să aibă dreptul de a solicita un aviz juridic, cu privire la procedurile de realizare a plângerilor și apelurilor interne, precum și serviciile unui avocat, dacă este necesar.

Poliția îndeplinește controlul legalității aplicării forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc de către angajații Inspectoratului Ecologic de Stat și ai Serviciului Piscicol ale Ministerului Mediului, ai Serviciului de Stat Curieri Speciali și ai serviciilor specializate din cadrul autorităților publice centrale, create în scopul transportării purtătorilor materiali de informații atribuite la secret de stat, a mijloacelor financiare și a obiectelor de preț (alin.(2) art.21 al Legii).

Procedura de verificare a legalității aplicării forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc este demarată de procuratură sau de poliție în baza sesizării făcute de presupusa victimă sau de reprezentanții legali ai acesteia, în baza raportului depus de către subiectul legii, precum și din oficiu.

Colaboratorii poliției sunt datori să comunice șefului direct cazurile rănirii sau decesului cetățenilor ca urmare a aplicării forței fizice și a mijloacelor speciale. În cazul aplicării forței care a provocat decesul persoanei sau vătămarea integrității ei corporale, conducerea tuturor instituțiilor este obligată să înștiințeze procurorul. Subiecții investiți cu dreptul de a aplica forța fizică și măsurile speciale au dreptul să stabilească de sine stătător tipul mijlocului special și intensitatea aplicării lui, în funcție de circumstanțe, de gravitatea și caracterul acțiunii (inacțiunii).

Bibliografie:

1. Arhiva Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. Dosarul nr. 1ra-1200/2014. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 30 septembrie 2014.
2. CPT/Inf (2012) 22. *Răspunsul Guvernului Republicii Moldova pe marginea raportului Comitetului european pentru prevenirea torturii și pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante (CPT) relativ vizitei din 1-10 iunie 2011*. <http://www.cpt.coe.int/documents/mda/2012-22-inf-rum.pdf>
3. DOLEA, Ig. *Acte internaționale, naționale și bune practici în domeniul detenției migranților ilegali* / Studiu. Chișinău: Organizația internațională pentru migrație, 2008, (98 p.) p.36.
4. DOLEA, Ig., ZAHARIA, V. *Securitatea personală în mediul penitenciar*. Chișinău: Cartea juridică, 2014 (96 p.), p.74-75. http://irp.md/uploads/files/2014-03/1394397645_studiu-securitatea-personala-in-mediul-penitenciar.pdf (Accesat: 17.05.2015)
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova *cu privire la aprobarea mijloacelor speciale și a regulilor de aplicare a acestora de către colaboratorii organelor de interne și militarii trupelor de carabinieri ale Ministerului Afacerilor Interne*, nr.1275 din 15.02.1993. În: *Monitorul Oficial*, 1993, nr.002.
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova *cu privire la aprobarea Statutului executării pedepsei de către condamnați*, nr.583 din 26.05.2006. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr.91-94.
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova *cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc și al munițiilor aferente, precum și a regulilor de aplicare a acestora*, nr.474 din 19.06.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.167-168.
8. Legea Republicii Moldova *cu privire la sistemul penitenciar*, nr.1036-XIII din 17.12.1996. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.183-185.
9. Codul de executare al Republicii Moldova din 24.12.2004. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.214-220.
10. Legea Republicii Moldova *privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc*, nr.218 din 19.10.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.254-262.
11. POPOVICI, L., ROMAN, D., VACARCIUC, O. și al. Raport de studiu „*Tortura și rele tratamente față de copiii minori în contextul justiției juvenile: răspândirea, impactul, prevenirea, identificarea cazurilor, oferirea suportului și raportare*”. Chișinău: © UNICEF Moldova, 2012, p.11-14. http://www.unicef.org/moldova/ro/Memoria_Raport_Tortura_RO_web.pdf (Accesat: 17.05.2015)

Prezentat la 18.05.2015